

**ІНСТИТУТ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ
ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ЗАЙНЯТОСТІ УКРАЇНИ**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ ТА
ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ
В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ**

Матеріали

VII Міжнародної науково-практичної конференції
(28 жовтня 2014 р., м. Київ)

Частина 2

Київ – 2014

УДК 377

ББК 74.212

А 43

Рекомендовано до друку Вченою радою
Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України
(протокол № 8 від 29 жовтня 2014 року)

А43 **Актуальні** проблеми професійної орієнтації та професійного навчання населення в умовах соціально-економічної нестабільності : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (28 жовтня 2014 р., м. Київ) : у 2 ч. – Ч. 2 / уклад. : Л.М. Капченко, С.О. Тарасюк, Л.Г. Авдєєв та ін. – К. : ІПК ДСЗУ, 2014. – 248 с.

А43 **Актуальные** проблемы профессиональной ориентации и профессионального обучения населения в условиях социально-экономической нестабильности : материалы VII Международной научно-практической конференции (28 октября 2014 г., г. Киев) : в 2 ч. – Ч. 2 / сост. : Л.Н. Капченко, С.А. Тарасюк, Л.Г. Авдеев и др. – К. : ИПК ГСЗУ, 2014. – 248 с.

ISBN 978-617-649-031-9

Збірник підготовлено за матеріалами VII Міжнародної науково-практичної конференції. У наукових статтях розглянуто теоретико-методологічні та організаційно-методичні аспекти професійної орієнтації і професійного навчання населення, а також шляхи вдосконалення профорієнтаційної роботи та професійного навчання в умовах сучасного ринку праці.

Для науковців, педагогічних працівників професійно-технічних і вищих навчальних закладів, студентів, магістрантів, аспірантів, спеціалістів державної служби зайнятості та інших фахівців, які цікавляться проблемами професійної орієнтації та професійного навчання незайнятого населення.

УДК 377
ББК 74.212

ISBN 978-617-649-031-9

© Інститут підготовки кадрів
державної служби зайнятості
України (ІПК ДСЗУ), 2014

5. Нестеренко О.М. Ринок освітніх послуг та ринок праці: проблеми та протиріччя / О.М. Нестеренко // Проблеми ринку праці та формування трудових ресурсів: збірник наукових статей / Редкол.: М. М. Медвідь, В. А. Назаров, А. К. Скеовиков. – М. : Інститут ділової кар'єри, 2013. – С. 37-42.

6. Нікіфоров П.О. Фінансово-економічні аспекти розвитку праці та боротьби з безробіттям / П.О.Нікіфоров, А.О. Вольська // Фінанси України. – №10. – 2008. – С.22-30.

7. Савченко А. Г. Макроекономіка: Підручник / А. Г.Савченко, Г. О.Пухтаєвич, О. М.Тітьонко. – К. : Либідь, 1999. – 288 с.

В статье автор рассматривает особенности взаимодействия рынков труда и образовательных услуг, определены основные проблемы такого взаимодействия, тенденции и перспективы развития.

Ключевые слова: рынок труда, рынок образовательных услуг, занятость, безработица, образование.

The article examines the features of the interaction of labor markets and education services, the main problem of this interaction, trends and prospects.

Keywords: labor market, the market of educational services, employment, unemployment, education.

Шестаковський М. М.,

Інститут проблем виховання НАПН України

АДАПТАЦІЯ ІМІТАЦІЙНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ В УМОВАХ НАВЧАЛЬНО-ТРЕНУВАЛЬНОЇ ФІРМИ ДО СУЧАСНОГО НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

У статті обґрунтовано доцільність впровадження імітаційної технології навчання в умовах навчально-тренувальної фірми, розглянуто особливості її адаптації до української системи освіти, проаналізовано сукупність методів і технологій, що застосовуються в умовах навчально-тренувальної фірми, прослідковано вплив даної технології на формування особистості сучасного фахівця.

Ключові слова: освітнє середовище, освітні технології, навчально-тренувальна фірма, імітаційна технологія навчання, діяльнісний підхід, особистісно-орієнтований підхід.

Ідея створення навчально-тренувальної фірми (Übungsfirma) зародилась у Німеччині, де імітаційні фірми використовують не лише у освітніх установах, але і для практичного навчання та коучингу персоналу у великих компаніях.

Перша навчально-тренувальна фірма (далі – НТФ) була зафіксована у 1920 році, надалі розквіт діяльності НТФ припав на 60-ті роки, коли за допомогою даної технології було подолано економічну кризу, вирішено проблему зайнятості та перекваліфікації населення.

Наразі у Європі функціонує близько 5000 таких фірм. У основу їх діяльності покладено принципи продуктивної освіти, сформульовані німецькими вченими берлінського Інституту продуктивної освіти у Європі.

Система продуктивної освіти, як і більшість альтернативних освітніх систем, базується на принципі «learning by doing» (виконуючи – пізнаю), сформульованому вперше іще Джоном Дьюї. На думку дослідників, принцип продуктивності дає освіті можливість бути не просто особистісно орієнтованою, а стати повною мірою індивідуальною. Націлена на

конкретний освітній продукт (соціальна та професійна компетентність, мобільність, особистісний ріст, самореалізація), покликана формувати конкурентних, творчих та незалежних випускників із чітко сформованими кар'єрними орієнтаціями, підкріпленими до того ж результатами дієвих професійних проб, продуктивна освіта стає вимогою сучасності і набувши об'єктивно виправданого поширення у закордонній практиці, все частіше є предметом дослідження вітчизняних науковців.

Щоб відзначити характерні особливості навчання в умовах НТФ, варто прослідкувати відмінності між традиційною вітчизняною класно-урочною системою навчання та європейською продуктивною системою навчання у старшій школі.

Переважає більшість форм трудового виховання і навчання (у шкільних майстернях, у складі виробничих бригад у міжшкільних навчально-виробничих комбінатах, майстернях профтехучилищ, пришкільних ділянках тощо) у вітчизняних навчальних закладах відбувається паралельно класно-урочному навчанню, натомість у системі продуктивної освіти все спирається на так звану прецедентну педагогіку.

Продуктивна освіта базується на іншій дидактичній системі:

1. Виконання практичних освітніх проектів у площині, обраній спільно із психологами та профконсультантами.

2. Заміна оцінок на суму балів за результатами презентації проектів та наповненості «портфелю проектів».

3. Консультації з керівником проектів замість уроків.

4. Забезпечення виконання відповідних пунктів наскрізних планів між установою середньої освіти та ПТНЗ чи ВНЗ, що дозволять продовжити набуття кваліфікації за професійним напрямком, обраним під час продуктивного навчання.

5. Якісне вирішення проблеми практики та стажування, з підбором робочих місць, де недопустиме фіктивне проходження практики, чи діяльність поза планом передбаченої програми.

Експериментальна група продуктивного навчання формується виключно із зацікавлених осіб з високим рівнем самоконтролю і саморегуляції, орієнтованих на індивідуальну освітню траєкторію у процесі виробничої діяльності, на осіб, яким тісно та нудно в урочній системі, які не вважають доцільним академічне накопичення енциклопедичних знань. Група продуктивної освіти більше нагадує неформальну спільноту, групу соціально-психологічного чи профорієнтаційного тренінгу, аніж закритий клас, форму якого вона набуває виключно для рефлексії результатів і взаємомотивації.

Таким чином, експериментальна система продуктивної освіти у Європі – це засіб самоактуалізації учнів, їх вихід на новий рівень розуміння завдань освіти через власну діяльність, дієва професійна орієнтація, а також шанс для тих, хто має соціальні чи психологічні проблеми через власну гіперактивність, модель поведінки тощо; та для учнів, чий тип особистості передбачає схильність до практичної,

виробничої діяльності, більше ніж до вербально-інтелектуальної праці. Хоча, за даними дослідників, до системи продуктивної освіти стали усе частіше долучатися учні усіх рівнів з метою здійснення дієвих професійних самовипробувань, підготовки до навчання у технічних і технологічних навчальних закладах, адаптації до робочих місць, розкриття власного трудового потенціалу, підвищення життєвої компетентності, набуття навичок, необхідних для майбутнього побутового обслуговування.

Серед форм організації продуктивного навчання превалюють:

Ресурсне місце (слюсарна майстерня, архітектурне бюро, адвокатська контора тощо), реальне робоче місце, де окремо взятий учень проходить практику чи стажування за індивідуальною програмою продуктивного навчання, розробленою спільно із профконсультантами, психологами, арт-терапевтами, та інтегрованою із основною навчальною програмою таким чином, що допомагає йому при мінімальній теоретичній підготовці завершити загальну освіту і визначитись із професійним спрямуванням, вектором власного професійного розвитку, здобувши для цього необхідні практичні уміння та навички.

Навчальна майстерня, де групи учнів можуть виконувати проекти різної складності, використовуючи спеціально створену матеріально-технічну, методичну і комп'ютерну базу і отримуючи ази найпростішої робітничої професії. Навчальні майстерні можуть бути прикріплені як до ресурсного центру освітнього округу, так і до реально діючого підприємства, котре готове вирішити кадрові проблеми та питання формування потенційного контингенту штатних працівників через залучення учнів-практикантів.

Навчально-тренувальна фірма, в умовах якої учні можуть за технологією імітаційного моделювання практично відпрацювати усі етапи створення підприємства будь якої форми власності і виду діяльності, зокрема юридичні, економічні, соціальні та управлінські аспекти даних процесів, примірявши на себе різнорівневі посади, від обслуговуючого персоналу до вищого керівництва, пізнаючи тонкощі сучасних офісних професій, корпоративних взаємин, ринкової взаємодії. Навчально-тренувальні фірми організуються як у освітніх установах усіх рівнів, так і на діючих підприємствах.

Країни Західної Європи, а спираючись на їх досвід і Україна, обрали із системи експериментальної продуктивної освіти для масового впровадження саме технологію імітаційного навчання в умовах НТФ.

Науково-педагогічне обґрунтування концепції імітаційного навчання в умовах НТФ здійснили О. Щербак, О. Куклін, В. Бобров, А. Войчак, Н. Бонарева, чії наукові праці засвідчують ефективність та високу результативність навчання в умовах навчально-тренувальної фірми завдяки мінімізації теоретичної інформації, усуненню розриву між навчанням та ринком праці, організації ефективних професійних проб, бізнес-підготовки, удосконаленню і закріпленню умінь та навичок, що підвищують конкурентоздатність майбутнього професіонала на сучасному

ринку. Цінність навчання в умовах фірми полягає, передусім, у різнобічності розвиваючої діяльності, що тісно пов'язана із формуванням професійного універсалізму, адже кожен учень має можливість працювати й тренуватися, набуваючи досвіду в усіх відділах фірми і випробовуючи власні сили на різнорівневих посадах фірми, від обслуговуючого персоналу до вищого керівництва, з урахуванням навчальної імітації усіх виробничих процесів.

Як наслідок, учні успішно готуються до інтеграції у реальний трудовий колектив, приносять фактичну користь навчальному закладу у якому навчаються, через виконання в межах виробничої практики завдань, пов'язаних із створенням матеріальних благ; є корисними для регіонального ринку праці (за умови, що навчальна фірма створена з урахуванням економічних потреб і специфіки регіону), усвідомлюють де і яким чином отримані знання можуть бути використані у оточуючій дійсності, вивчають корпоративну культуру, розвивають навички конструктивної корпоративної взаємодії, набувають ключові професійні уміння, як наприклад, написання бізнес-плану, проведення маркетингового дослідження чи організація рекламної кампанії.

В українському варіанті НТФ являє собою комплекс сучасних освітніх технологій, що не тільки моделюють реальну діяльність підприємства, а і покликані розвивати професійно важливі якості особистості учня, формувати ключові компетентності, сприяти поетапній системній профорієнтаційній роботі, професіоналізації особистості, інтеграції у трудове середовище. Виходячи із досвіду функціонування НТФ у навчальних закладах різних рівнів акредитації системи професійно-технічної, загальної середньої (з правом початкової професійної підготовки) та вищої освіти, було виокремлено деякі найбільш вживані методи і технології, що дають позитивні результати і є, по суті, характерними особливостями діяльності НТФ у сучасному освітньому просторі нашої держави, зокрема, такі як метод проектів, метод портфоліо та модульна технологія навчання.

Проектування – особливий тип інтелектуальної діяльності, відмінною особливістю якої є перспективна орієнтація, практично спрямоване дослідження, саме тому метод проектів активно застосовується в умовах НТФ.

Метод проектів орієнтований перш за все не на інтеграцію фактичних знань, а на їх застосування і набуття нових (часто шляхом самоосвіти), при чому осмислення самостійно добутої інформації здійснюється через призму особистого відношення до неї і оцінку результатів в кінцевому продукті. Активне включення учнів у зміст тих або інших проектів дає можливість засвоїти нові способи людської діяльності в соціокультурному чи соціоекономічному середовищі. Великою перевагою проектної діяльності є вміння, які набувають учні, а саме:

- планувати свою роботу, попередньо прораховуючи можливі результати;
- використовувати багато джерел інформації;

- самостійно збирати і накопичувати матеріал;
- аналізувати, співставляти факти, аргументувати свою думку;
- приймати рішення;
- установлювати соціальні контакти (розподіляти обов'язки, взаємодіяти один з одним);
- створювати «кінцевий продукт» – матеріальний носій проектної діяльності (доповідь, фільм, календар, журнал, сценарій, організацію заходу, виконані послуги);
- презентувати створене перед аудиторією;
- оцінювати себе та інших.

Крім того, дослідницький проект за змістом може бути монопредметним (виконується на матеріалі одного предмета), міжпредметним (інтегрується суміжна тематика декількох предметів чи навіть профілів, наприклад, іноземна мова та інформатика, або побутове обслуговування і технології); підсумковим, коли за результатами його виконання оцінюється засвоєння учнями певного навчального матеріалу; поточним, коли на самоосвіту і практичну діяльність виноситься із навчального курсу лише частина змісту навчання, скажімо та, за якою необхідно здійснити професійні проби.

Враховуючи вищевикладене, можна резюмувати, що метод проектів передбачає усі етапи, важливі для діяльнісно-орієнтованого, імітаційного навчання, а саме: інформаційний, організаційно-практичний, рефлексивний, корекційний. Таким чином, застосування методу проектів в умовах НТФ створює середовище для творчої самореалізації учнів, підвищує мотивацію для отримання знань, сприяє розвитку їхніх інтелектуальних здібностей, набуттю досвіду вирішення реальних проблем з огляду на майбутнє самостійне життя, які проектуються у навчанні.

Модульне навчання – це технологія навчання, сутність якої полягає в можливості самостійно працювати із запропонованими індивідуальними програмами, що містять банк інформації та методичні рекомендації щодо виконання завдань. Система модульного навчання є одним із видів особистісно-орієнтованого навчання. Технологія модульного навчання в Україні застосовується як у загальній середній, так і в професійній освіті. Теоретичні засади модульного навчання розроблялися цілим рядом учених – Є. Сковіним, А. Фурманом, П. Третьяковим, І. Сенновським, М. Чошановим, М. Лазарєвим, А. Алексюком, К. Вазіною, О. Огнев'юком та ін.

Основними особливостями начально-виховного процесу у системі модульного навчання є:

- навчання з випереджальним вивченням теорії;
- вивчення матеріалу за допомогою дидактично виважених, змістовно пов'язаних і закінчених блоків-модулів;
- проблемний підхід до навчання;
- індивідуально-диференційований підхід;
- організація активної науково-пошукової діяльності учнів;
- технологізація навчального процесу.

Перевагами модульного навчання є системність, логічність і комплексність підходу до побудови курсу, диференційованість, посилення мотивації, розвиток саморегуляції та самооцінювання учнів, зміна ролі педагога з інформаційно-контрольної на консультативно-координаційну, гнучкість та варіативність, гарантованість запланованих результатів. Основним структурним елементом навчального процесу в системі модульного навчання є модуль – самостійний, функціонально-орієнтований етап процесу навчання, що має власне програмно-цільове та методичне забезпечення. Функціональний цикл навчального модуля складається з наступних послідовних міні-модулів:

1. *Чуттєво-естетичний*. Він не є обов'язковим. Його метою є створення психологічної, емоційної установки на вивчення нового, налаштування на співпрацю.

2. *Установчо-мотиваційний*. Під час цього міні-модуля визначаються перспективи вивчення теми, відбувається проектування навчальної діяльності; формується внутрішня мотивація до самоосвіти та саморозвитку.

3. *Змістовно-пошуковий*. Організовується всебічне вербально-розумове та образно-графічне моделювання проблемно-діалогічного простору для навчального пошуку нових знань, повна мобілізація всіх можливих засобів пізнавальної діяльності.

4. *Контрольно-змістовий*. Моделюються ситуації перевірки ступеня оволодіння теоретичними знаннями та потреби їх практичного використання, проводиться проміжна рефлексія правильності та результативності навчання.

5. *Адаптивно-перетворювальний*. Сутністю міні-модуля є переконструювання й адаптація теоретичних знань до їх практичного використання.

6. *Системно-узагальнюючий*. Організовується робота з узагальнення та систематизації особистих знань, набутих під час вивчення теми, з визначення їх місця в системі власних уявлень, шляхом тестування й складання знаково-графічних моделей (таблиць, схем, діаграм тощо).

7. *Контрольно-рефлексивний*. Проводиться підсумкове оцінювання рівнів оволодіння знаннями, нормами та цінностями шляхом застосування спеціальної модульно-рейтингової системи.

8. *Духовно-естетичний* (необов'язковий). Метою цього міні-модуля є гармонізація взаємовідносин особистості з навколишнім світом через переживання, творча й духовна рефлексія.

Таким чином, модульне навчання є технологією, що доповнює, розширює та посилює результативність впровадження методу проектів.

Метод портфоліо або папки (портфеля) навчальних досягнень учнів (інколи – «папка успіху»), застосовується як рефлексивний метод, а також дієвий альтернативний метод оцінки діяльності. Найважливішою метою портфоліо є підвищення саморефлексивності учнів стосовно процесів навчання, яку розглядають як передумову підвищення відповідальності

учня за свою освітню, а у майбутньому – професійну траєкторію, його самостійності в організації процесу навчання (тобто рух у бік самонавчання) та участь у процесі оцінювання якості результатів навчання.

Серед основних різновидів учнівських (студентських) портфоліо науковці визначають такі:

– портфоліо документації (оцінне або робоче), яке засвідчує прогрес в навчанні, де представлено роботи, зібрані впродовж усього періоду навчання;

– портфоліо процесу охоплює ескізи, чернетки, плани та інші матеріали, які демонструють вироблення в учня загальнонавчальних та предметних умінь, відображають його рефлексію процесу навчання;

– портфоліо показове (презентаційне) використовують для демонстрації підсумкового рівня навченості; містить кращі (обов'язково завершені) роботи, відібрані учнем і вчителем, а також письмовий аналіз учнем змісту порт фоліо.

Презентація портфоліо досягнень по закінченні навчального курсу є моделлю захисту науково-дослідної роботи або завершеного практичного проекту, вона відбувається у присутності спеціалізованої комісії та учасників творчого колективу учнів, а також осіб, експертів галузі, що досліджувалась. Цінність портфоліо у такому контексті полягає в тому, що навколо нього і в зв'язку з ним можна організувати навчальний процес нового типу, котрий дає змогу розвивати або коригувати деякі когнітивно-особистісні риси (компетентності), вимоги до яких висуває сучасний ринок праці, які необхідні для активної участі в житті сьогоденного соціуму.

Таким чином, ми розглядаємо адаптацію імітаційної технології навчання в умовах НТФ до реалій української освіти, як дієвий засіб модернізації і оздоровлення вітчизняної освітньої системи, оскільки при її запровадженні враховуються індивідуальні професійні здібності учасників навчального процесу, галузева направленість, де спостерігається дефіцит кадрів, а у процесі організованого таким чином виробничого навчання формуються творча активність, самостійність, чітка професійна позиція, компетентність та професійний універсалізм майбутнього спеціаліста – якості, необхідні для вдалої професійної самореалізації і побудови кар'єри у нових соціально-економічних умовах.

Список використаних джерел

1. Куклін О.В. Організація підготовки фахівців із комерційної діяльності / О. В. Куклін, О. І. Щербак. – Львів : Оріяна-Нова, 2001. – 220 с.
2. Рожнятовська І.М. Портфоліо учня. – К. : Шкільний світ, 2010. – 128 с.
3. Зеер Э.Ф. Модернизация профессионального образования: компетентносный подход / Эвальд Фридрихович Зеер, Анна Михайловна Павлова, Эльвира Эвальдовна Сыманюк. – М. : Московский психолого-социальный институт, 2005. – 216 с.
4. Взаємодія ринку праці та професійно-технічної освіти. Механізми створення Державних стандартів професійно-технічної освіти з конкретних професій : зб. мат., підгот. у рамках реалізації укр.-нім. Проекту “Підготовка реформи професійно-технічної освіти в Україні”. – К., 2006. – 276 с.